

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.L3@regeringskansliet

Göteborgs universitets yttrande över remissen av promemorian Upphovsrätten på den digitala inre marknaden (Ds 2021:30).

Sammanfattning

Sammantaget ställer sig Göteborgs universitet i huvudsak positivt till promemorian och lagförslaget. Utredningen föreslår lagändringar för användande av konstnärligt och journalistiskt material på sätt som i högre grad än tidigare möjliggör utveckling och tillämpning av digitala metoder för språk-, kultur, och medieforskning och samtidigt upprätthålla ett gott skydd för konstnärliga och journalistiska verk inom kulturarvssektorn och den digitala nyhetsmarknaden.

Det finns dock behov av förtydliganden avseende bland annat vissa begrepp, gränsdragningsfrågor rörande konstnärlig forskning, distanstillgång till framställda exemplar och hur länge de får bevaras, användning i ”illustrativt syfte”, samt arbetstagares immaterialrättigheter.

Övergripande kommentarer

Det är välkommet att språket delvis moderniseras med avseende på vissa begrepp och uttryck. Universitetet anser emellertid att begreppet ”utgivare av presspublikationer” är otydligt. Det leder tankarna till tidningsvärlden och en miljö som exkluderar förändringarna i medielandskapet på ett sätt som universitetet inte tror är avsikten med förslaget. Tryckfrihetsförordningens formuleringar rörande utgivningsbevis skulle kanske kunna tillämpas även här.

I och med att datorprogram fortsättningsvis regleras separat är det problematiskt att lagförslaget, som möjliggör så mycket annan forskning, inte ger tillräckligt stöd för algoritmisk eller manuell analys av datorprogram. I en tid där sökalgoritmer och andra ”datorprogram” har stora samhällsliga konsekvenser hade det varit önskvärt om ”text och datautvinning” av datorprogram också hade behandlats. Universitetet hoppas dock att denna fråga kommer att hanteras separat.

Universitetet finner det olyckligt att utredaren inte tydligare har behandlat under vilka förutsättningar som den konstnärliga forskningen kan omfattas av de föreslagna förändringarna. På sidan 62 påtalas att ”också konstnärlig forskning torde alltså omfattas.” Det hade varit önskvärt om utredaren hade tydliggjort gränsdragningarna mellan när konstnärlig forskning använder samma eller liknande metoder som inom annan forskning och när den konstnärliga forskningen är att likna vid ”kritiska framställningar” eller nya, självständiga konstnärliga verk.

Universitetet finner det därtill förvånande att begreppet ”upphovsman” i likhet med många motsvarande begrepp inte har ersatts med könsneutrala benämningar såsom t.ex. ”upphovsperson”.

Framställning av exemplar för text- och datautvinning

Förslaget välkomnas, det är en önskad utveckling för att underlätta för forskningen att göra digitala analyser av större material. Det vore dock önskvärt med en ökad tydlighet när det gäller vad som innefattas i ”text- och datautvinning”. I §15c står det att text- och datautvinning definieras som ”en automatiserad analysteknik som används för att analysera text och data i digital form i syfte att generera information.” Det framgår inte helt tydligt om algoritmiskt framtagna datamodeller, baserade på framställda exemplar, exempelvis språkmodeller inom språkteknologin, ingår då framställda exemplar också används för att generera själva verktygen. Med tanke på den snabba metodutvecklingen vore det önskvärt att formuleringen ”i syfte att generera information” togs bort.

Formuleringen i §15a och §15b om att ”exemplaren får inte behållas längre än vad som är nödvändigt för ändamålet och får inte användas för andra ändamål” innebär en mångtydighet som kan riskera att med ”ändamål” avses specifika forskningsprojekt. Om formuleringen används för att förstöra exemplar efter att ett forskningsprojekt har avslutats försvåras möjligheten för andra forskares granskning av forskningen, men också möjligheten att bygga vidare på den. Därtill motverkar den forskningsfinansiärernas och forskarsamhällets ökade krav på öppen tillgång till forskningsdata.

Det framgår inte heller med tillräcklig tydlighet vad som inbegripes i ”lovlig tillgång” när forskningsdata finns hos en forskningsinstitution, till exempel ett bibliotek, medan forskningen bedrivs på en annan forskningsinstitution, till exempel ett universitet. Då en stor del av den data som förslaget möjliggör kommer från några få större arkiv och bibliotek i Stockholm, till exempel Kungliga biblioteket, Riksarkivet och Svenska Filminstitutet, som har lovlig tillgång till verk, vore det olyckligt om förslaget inte möjliggör tillgång till deras framställda exemplar på distans, såväl inom Sverige och som inom resten av EU.

Användning av verk vid undervisning

Det är, enligt vår mening, bra att utredningen uppmärksammar gränsöverskridande undervisning och hur olika typer av innehåll kan användas för undervisning i digitala miljöer. De föreslagna skrivningarna om att det är lärosätets nationella lagstiftning

som gäller (ursprungslandsprincipen) är också välkomna då de underlättar tillämpningen.

Såväl utredningen som de föreslagna lagtexterna är otydliga rörande vilka som berörs av förslagen. Formuleringen ”lärare och elever” (till exempel först i §13) är olycklig då den i praktiken exkluderar högre utbildning. Inom universitetsvärlden används begreppet ”student”. I den engelska versionen av direktivet talas om ”pupils or students”. På svenska vore ”elever och studenter” att föredra, eller möjligen ”studerande” som samlingsterm.

De generösa skrivningar som gäller för att använda upphovsrättsskyddat material i ”illustrativt syfte” i ”en säker elektronisk miljö” är bra, och så även att man uppmärksammar svårigheterna med gränsdragningarna mellan vad som är offentligt framförande respektive överföring till allmänheten. När det gäller begreppet ”Illustrativt syfte” vore det dock önskvärt med ett förtydligande om gränsdragningen för hur stor andel av ett verk som får användas. Utredningens resonemang där det är en tydlig åtskillnad mellan hela verket och en del av verket fungerar väl för filmer, tv-program, litterära verk etc, men kan för komplexa digitala verk bli svåra för en domstol att avgöra. Att överlämna frågan till domstolsprövning må vara juridiskt korrekt, men riskerar att begränsa användningen beroende på vilka fall som först prövas.

Gemensamma bestämmelser

Skrivningen ”...även om verket eller prestationen skyddas av en teknisk åtgärd” (sid 80) låter bra i teorin, frågan är hur det blir praktiskt genomförbart. Ska man exempelvis gå till domstol för att upphäva betalväggar?

Upphovsrättsligt ansvar för vissa leverantörer av onlinetjänster

Förtydligandet av skillnaden mellan fotografisk bild och fotografiskt verk är ett framsteg i lagstiftningen.

Universitetet välkomnar förslaget att bibliotek får framställa och sprida verk som inte längre finns i handeln. Detta förbättrar möjligheterna till forskning på äldre mediematerial.

Rätt till ersättning

I situationer där upphovsrätt uppkommer som ett resultat av att anställda fullgör sina arbetsuppgifter och resultatet avses att på olika sätt användas i arbetsgivarens egen verksamhet, har en arbetsgivare i normalfallet en rätt att använda sådana rättigheter. Denna rätt grundar sig då på anställningen och följer av anställningsavtalet. Det skulle medföra stora svårigheter för en arbetsgivare att inte kunna förutse möjligheten att använda anställdas arbetsresultat för sin kontinuerliga verksamhet, eller i vilken mån sådan användning skulle medföra ökade kostnader. Enligt universitetets uppfattning leder promemorians förslag om ersättning till upphovsmannen vid överlåtelse av upphovsrätt därför för långt, genom att inkludera överlåtelser och upplåtelse av upphovsrätt till någon som avser att utnyttja rätten i

förvärvsverksamhet, när den som ska använda rättigheten är en arbetsgivare som har behov av att använda rättigheten i den egna verksamheten och denna verksamhet inte är kommersiell. Det finns inte heller stöd i direktivet för en sådan tillämpning.

Av direktivet skäl 72 framkommer att det behov av skydd som upphovsmän och utövande konstnärer kan behöva vid upplåtelse eller överlåtelse av sina rättigheter för utnyttjande mot ersättning, inte uppstår om avtalsmotparten agerar som slutanvändare och inte i sin tur utnyttjar verket (för kommersiella ändamål). Ett sådant exempel där behovet av skydd inte uppstår kan enligt direktivet vara vissa anställningsavtal.

Universitetets uppfattning är att utnyttjanden av upphovsrätter i den verksamhet där rättigheten har uppstått inte bör omfattas av ersättningsrätten, när den som upphovsmannen överlåter (eller upplåter) rätten till är den egna arbetsgivaren och dennes verksamhet inte är kommersiell.

Institutionen för kulturvetenskaper har ansvarat för beredningen av Göteborgs universitets remissvar. Institutionen för journalistik, medier och kommunikation och Språkbanken Text har lämnat synpunkter. Arbetet har kompletterats med synpunkter från universitetsförvaltningen. Beslut i ärendet har fattats av docent Mats Björkin, prefekt för Institutionen för kulturvetenskaper, efter föredragning av administrativ chef Lena Kolvik.

För Göteborgs universitet

Mats Björkin
Prefekt
Institutionen för kulturvetenskaper